

Protokoll fört vid pleniföredragning

Regeringskansliet

Allmänna byrån, stabsenheten, Rk1c

Närvarande
KS, AH, MP, IZ, AZ, CG, JJ

Frånvarande

Justerat
OmedelbartOrdförande
Lantråd
Katrín SjögrenFöredragande
Vice lantråd
Annika HambruddProtokollförare
Senior rättssakkunnig
Niclas Slotte

Nr 4

Redogörelse över självstyrelsepolitiska frågor enligt 36 §

Arbetsordningen för Ålands lagting.

ÅLR 2025/1690

9 Rk1c

BeslutLandskapsregeringen beslöt överlämna en skriftlig redogörelse över självstyrelsepolitiska frågor till lagtingen i enlighet med **Bilaga, Rk1c25P3**.

Till Ålands lagting**REDOGÖRELSE ÖVER SJÄLVSTYRELSEPOLITISKA FRÅGOR ENLIGT 36
§ ARBETSORDNINGEN FÖR ÅLANDS LAGTING.**

Landskapsregeringen överlämnar härmed den i 36 § arbetsordningen för Ålands lagting föreskrivna redogörelse över självstyrelsepolitiska frågor av väsentlig natur. Redogörelsen avser tiden från 21 mars 2024 fram till tidpunkten för överlämnandet.

Mariehamn den 6 mars 2025

Lantråd

Katrin Sjögren

Vicelantråd

Annika Hambrudd

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
2. Frågor inom regeringskansliets förvaltningsområde	4
2.1. Självstyrelselagsrevisionen	4
2.2. Relationerna Finland – Åland	6
2.3. Svenska språket och rikets lagstiftningsprocesser	7
2.3.3. Språkrådet	8
2.5. Näringsrätt och jordförvärv	8
2.6. Ålands polismyndighet	9
2.7. Digitalisering	11
2.8. Ålands demilitarisering och neutralisering samt säkerhetsläget i Östersjön	12
Inledning	12
Finland	12
Sverige	13
Åland	14
2.9. Fartygsbesök och överflygningar	15
3. Frågor inom finansavdelningens förvaltningsområde	20
3.2. Skattegränsen	21
Referensgrupp och samarbeten	21
Företagarträff	21
Samarbeten med finländska och svenska myndigheter	21
Skärpta svenska krav från oktober	22
Tullhanteringen inom Finland	22
EU:s tullkodex	22
3.3. Samarbetsgrupp med finansministeriet	22
4. Frågor inom social- och miljöavdelningens förvaltningsområde	23
4.1. Utmaningar kopplade till rikets reformer av social- och hälsovården	23
Lag om smittsamma sjukdomar (FFS 1227/2016, smittskyddslagen)	24
Språk och tidsfrister	25
4.2. Flerkanalsfinansieringen	25

4.3. Privat hälso- och sjukvård	26
4.4. Kemikalielagstiftningen	26
4.5. Ny lag om miljöskadefond	27
4.6. Smittsamma sjukdomar hos djur	27
4.7. Djurhållningsförbud	27
4.8. EU:s strategi för biologisk mångfald och den så kallade restaureringsförordningen	28
4.9. Samarbetsgruppen med social- och hälsovårdsministeriet	28
5. Frågor inom utbildnings- och kulturavdelningens förvaltningsområde	29
5.1. Studieadministrativa system	29
5.2. AxQF – en åländsk del i EQF	29
5.3. Det svenska högskoleprovet på Åland	30
5.4. Ersättning till de åländska kommunerna	30
5.5. Praktisk tjänstgöring för psykologer (PTP) på Åland	30
5.6. Specialiseringsutbildning till allmän läkare	31
5.7. Söktjänsten Finna	31
5.8. Unesco	31
5.9. Arkivväsendet och e-arkiv	32
6. Frågor inom infrastrukturavdelningens förvaltningsområde	33
6.1. Nationalitetsmärke på registerskyltar	33
6.2. Sjöfartens införlivande i EU:s utsläppshandelssystem	33
Sjöfartens införlivande i EU:s utsläppshandelssystem	33
Fördelning av utsläppshandelsintäkter mellan riket och Åland	34

1. Inledning

Landskapsregeringen konstaterar att det gångna året fortsatt präglats av många stora utmaningar. Kriget i Ukraina och en allt mer förändrad säkerhetspolitisk verklighet präglar Ålands omgivning. Den höga arbetsbelastningen vid landskapsregeringen har fortsatt även under år 2024, varvid vissa frågor tvingats bli nedprioriterade. I riket pågår fortsatt många reformer som på olika sätt påverkar självstyrelsen, samtidigt som arbetet i en ny arbetsgrupp för revidering av självstyrelselagen nyligen tillsatts.

Under det gångna året har kontaktytorna mellan riket och landskapet särskilt på politisk nivå breddats. Landskapsregeringens utgångspunkt är att fokusera på hur samarbetet och dialogen mellan Helsingfors och Mariehamn kan utvecklas.

Nedan redogör landskapsregeringen för de självstyrelsepolitiska frågorna av väsentlig natur utgående från vart frågorna huvudsakligen hör utgående från landskapsregeringens organisation.

2. Frågor inom regeringskansliets förvaltningsområde

2.1. Självstyrelselagsrevisionen

Arbetet fortsatte i den så kallade Bygglin-arbetsgruppen som tillsattes den 24 mars med justitierådet Gustav Bygglin som ordförande. Arbetsgruppen förberedde den fortsatta beredningen av en proposition med förslag till ny självstyrelselag och utarbetade ett förslag till skyndsam ändring av nuvarande självstyrelselag för Åland.

Det första betänkandet med förslag till ändring av självstyrelselagen som överlämnades den 25 januari 2024 var på remiss under våren. Det innehöll förslag om behörighetsförändringar inom hälso- och sjukvårdsområdet, om bekämpning av smittsamma sjukdomar hos människor och husdjur samt om gifter. Förhandlingarna om innehållet i propositionsförslaget pågår fortsättningsvis tillsammans med arbete med överenskommelseförordningar. Där återstår det ännu att komma överens om delar av innehållet, särskilt om finansieringen.

Det andra betänkandet från Bygglin-arbetsgruppen; "Utredning av vissa frågeställningar i anslutning till Ålands självstyrelse i utveckling", slutfördes under sommaren och lämnades formellt över den 22 oktober 2024. I betänkandet behandlas följande frågor:

- självstyrelselagens förhållande till Finlands grundlag
- skötseln på Åland av uppgifter inom rikets lagstiftningsbehörighet
- bestämmelser om landshövdingen
- språkbestämmelser och krav vad gäller svenska språket
- beredskapsfrågor.

Betänkandet är därför av stor vikt vid kommande beredning av en ny självstyrelselag för Åland. I flera fall har arbetsgruppen kommit med olika lösningsalternativ.

Landskapsregeringen konstaterar för sin del att flera av de förslag som lagts fram är intressanta att bereda vidare, dock så att det inte är aktuellt att ändra systematiken med överenskommelseförordningar så att de inte kan sägas upp ensidigt. Landskapsregeringen betonar vikten av att självstyrelsen får inflytande över hur de riksuppgifter som självstyrelsemyndigheterna ska sköta utvecklas över tid och att nödvändig finansiell ersättning kan erhållas för uppgifterna. För att sköta uppgifter inom rikets lagstiftningsbehörighet krävs en praktisk och finansiell möjlighet att sköta uppgifterna så att ålänningarnas rätt till likartad service som i övriga Finland tryggas.

När det gäller undantagsförhållanden måste behörighetsfördelningen mellan riket och Åland inför och under undantagsförhållanden klargöras. Förutsättningar måste även skapas för en beredskapsstruktur på Åland som fungerar på svenska samt utgående från åländska behov och den åländska samhällsstrukturen som ser annorlunda ut än i övriga Finland.

Efter förhandlingar är det nu klart att arbetet med att bereda ett förslag till en ny självstyrelselag för Åland går vidare. Ålandsminister Anna-Kaisa Ikonen utsåg den 30 januari 2025 en arbetsgrupp, även den, under ledning av justitierådet Gustav Bygglin som har till uppdrag att ta fram ett förslag till ny självstyrelselag för Åland. Till arbetsgruppen hör även permanenta sakkunniga. Samtidigt utsågs också en referensgrupp på hög nivå vars uppgift är att stödja och följa arbetsgruppens arbete. Arbetsgruppen ska avge sitt betänkande senast den 31 januari 2026 i form av en regeringsproposition. Utgångspunkten för arbetet är det tidigare arbetet om en ny självstyrelselag. Målet är att utveckla och modernisera självstyrelsesystemet.

Självstyrelserevisionsarbetet kommer att göras i nära dialog med lagtingets självstyrelsepolitiska nämnd.

2.2. Relationerna Finland – Åland

Ålands representation i Helsingfors har under året starkt bidragit till att öka samt stärka kontakter och kontaktytor mellan Helsingfors och Mariehamn. Verksamhetens syfte är att verka proaktivt inom de politikområden som ligger inom både riksdagens och lagtingets lagstiftningsbehörighet. Därutöver syftar verksamheten till att skapa och upprätthålla goda relationer mellan Åland och övriga Finland samt verka för hög kännedom om och positiv attityd till Åland hos såväl beslutsfattare som opinionsbildare.

Arbetet vid representationen ligger väl i linje med den av statsrådet antagna strategin för Åland. Under år 2024 uppdaterade landskapsregeringen därtill verksamhetsbeskrivningen för Ålands representation för att än mer tydliggöra dess funktion och arbetssätt.

I februari arrangerades en mottagning med lantrådet och talmannen som värdar i samband med att filmen Stormskärs Maja visades på Musikhuset i Helsingfors. Ett hundratal inbjudna gäster däribland statsministern, andra ministrar, riksdagsledamöter och ledande tjänstemän deltog.

Under hösten 2024 ordnades, numera traditionsenligt, en s.k. Ålandsakademi där ett 20-tal tjänstemän från ministerierna besökte bland annat landskapsregeringen och lagtinget. Under Ålandsakademin fick deltagarna information om historia, självstyrelsen, kultur och näringsliv. Det ordnades också möten mellan deltagarna och tjänstemän på Åland som arbetar med liknade arbetsuppgifter inom landskapsförvaltningen.

Ovan nämnda besök, som är ett axplock av aktiviteter som genomförts under året, var ett led i att försöka minska skillnaden i synen på Åland och hur Ålands självstyrelse kan och bör utvecklas mellan rikets och landskapets tjänstemän. Nya generationer av tjänstemän förutsätter ökade insatser för medvetenhet om självstyrelsen. Genom ett strukturerat och kontinuerligt arbete med att stärka kunskapen samt känslan för Åland och självstyrelsen hoppas vi kunna bryta denna trend och bygga en gemensam tillit till varandra där utvecklingen av självstyrelsen ses som en styrka såväl för Åland som Finland i övrigt.

Den 3 april hölls en s.k. Aftonskola i Helsingfors där Finlands och Ålands regeringar träffades för diskussioner. Ämnen för diskussion var beredskapsfrågor och självstyrelselagsrevision. Under dagen hölls också inte mindre än 15 bilaterala möten mellan olika ministrar. Under mötena informerade ministrarna varandra om aktuella frågor och grunden lades för ett flertal ytterligare ministermöten under året. Under aftonskolan blev man ense om att regelbundna aftonskolor framöver är viktigt att sträva efter då kunskap och förståelsen ökar, också på politisk nivå, för övergripande frågor som är aktuella mellan självstyrelsen och statsmakten.

Den 27 september besökte statsminister Petteri Orpo Åland på lantrådets inbjudan. På agendan stod bland annat överläggningar med landskapsregeringen under vilka självstyrelselagsrevisionen, utsläppsrätter, havsbaserad vindkraft och säkerhetsfrågor var ämnen som diskuterades. Besök gjordes också på Statens ämbetsverk, Viking Line och Ålands Polismyndighet. Dagen avslutades med att lantrådet bjöd in till fiske och middag på Klobben.

2.3. Svenska språket och rikets lagstiftningsprocesser

Justitiekanslers fattade i december 2024 beslut i ärendet OKV/2085/702022 som handlade om arbets- och näringsministeriets förfarande i samband med begäran om utlåtande av Ålands landskapsregering om ett utkast till regeringens proposition där bland annat följande framförs:

”Även om man anser att ministeriet inte var skyldigt att översätta utkastet i sin helhet, förefaller det tveksamt om den översättning till svenska av utkastet som funnits i lausuntopalvelu.fi, nämligen propositionens huvudsakliga innehåll och lagförslag uppfyller de minimikrav som ställs i 31 § 1 mom. i språklagen. Enligt anvisningen för hörande vid författningsberedning bör det noteras att det så kallade beskrivningsbladet för publikationerna vanligtvis är så kortfattat att det inte uppfyller kravet på det sammandrag som avses i språklagen, och inte skyddar den svenskspråkiga befolkningens informationsbehov. Också i anvisningen för ministeriernas handläggare gällande Ålands ställning i lagberedningen och i EU-ärenden hänvisas till en ”tillräcklig sammanfattning på svenska av de huvudsakliga lagförslagen och paragrafförslagen på svenska” i situationer där den ovannämnda tröskeln inte överskrids men landskapet ändå hörs.”

”Som konstaterat ovan, betjänar översättningen till svenska och publicering av översättningen i alla fall också hörande av landskapet. I detta fall har utkastet på svenska i begränsad utsträckning stått till förfogande en vecka senare än det finska utkastet. Således har ministeriets förfarande inte uppfyllt de krav som fastställs i 31 § 1 mom. i det bästa sättet.”

”Jag fäster ministeriets uppmärksamhet vid skyldigheter fastställda i 36 § 1 mom. och 38 § 2 mom. i självstyrelselagen för Åland gällande skriftväxlingsspråket med landskapet. Jag fäster ministeriets uppmärksamhet även vid de ovan anförda synpunkter som gäller skyldigheten att bedöma ett lagförslags betydelse för landskapet så tidigt

som möjligt under lagberedningen samt de ovan anförda synpunkter som gäller omfattning och publicering av den svenska översättningen av utkastet till regeringens proposition.”

Den åländska lagstiftningen och samhällsstrukturen inklusive myndighetsstrukturen samt förhållandena i övrigt på Åland avviker i många fall från motsvarande i Finland. Det är därför viktigt med en tidig dialog när det gäller lagstiftningsprojekt som planeras av riket så att problemområden tidigt identifieras och att det i praktiken blir möjligt att anpassa förslag även till den åländska kontexten och självstyrelsesystemet. Det underlättar arbetsprocesserna för alla berörda. Det är vidare viktigt att remisstiderna på svenska och finska är lika långa samt att allt relevant material finns på båda språk då ett ärende går på remiss. Enligt 36 § självstyrelselagen för Åland FFS 1144/1991 är landskapet enspråkigt svenskt och ämbetsspråket är svenska i stats-, landskaps- och kommunalförvaltningen på Åland. Enligt 38 § samma lag ska skrivelser och andra handlingar som utväxlas mellan landskapsmyndigheterna och statens myndigheter i landskapet skall avfattas på svenska. Därtill finns en skyldighet att inhämta landskapsregeringens utlåtande innan republikens president, statsrådet, ett ministerium eller någon annan myndighet utfärdar föreskrifter som uteslutande gäller landskapet eller som annars har särskild betydelse för landskapet, enligt 33 § självstyrelselagen för Åland FFS 1144/1991. Landskapsregeringen tillskrev därför justitieministeriet i samband med att ministeriet beredde revideringen av anvisningen för hörande vid lagberedning den 9 januari 2025 och påpekade bland annat detta. I skrivelsen framhöll landskapsregeringen även vikten av utbildningsinsatser om hur ministerierna på bästa sätt kan skapa förutsättningar för landskapsregeringens deltagande i olika lagberedningsprocesser.

2.3.3. Språkrådet

Under år 2024 höll Språkrådet tre möten. Under året har rådet diskuterat flera viktiga frågor, inklusive den nordiska språkdeklarationen och det nordiska språksamarbetet, digitaliseringens inverkan på det svenska språket, språkets roll för en framgångsrik integration, statsrådets kanslis översättningsarbete samt upphörandet av utgivningen av den tryckta versionen av Finlands lagbok på svenska. Språkrådet har dessutom aktivt följt ärendet gällande utvecklingen av Migrationsverkets ärendehanteringssystem, UMA.

2.5. Näringsrätt och jordförvärv

Landskapsregeringen tillsatte i februari 2020 en arbetsgrupp för att utreda behovet av att modernisera lagstiftningen kring näringsrätt och jordförvärv. Arbetsgruppen fick stöd av en parlamentarisk referensgrupp med representanter från alla lagtingspartier. Under 2021 lämnades två delbetänkanden; ett om näringsrätt och ett om jordförvärv, och ett

lagförslag om en ny landskapslag om näringsrätt och näringstillstånd överlämnades till lagtinget. Lagen antogs 2022, men Högsta domstolen (HD) invände att vissa språkbestämmelser stred mot EU-rätten och grundlagen, vilket ledde till att republikens president förordnade att centrala delar av lagen skulle falla. Detta förhindrade att lagen trädde i kraft.

I maj 2023 överlämnades ett reviderat lagförslag om näringsrätt och näringstillstånd samt ett nytt lagförslag om jordförvärvsrätt och jordförvärvstillstånd till lagtinget. Båda lagarna antogs i september 2023 med kvalificerad majoritet. I januari 2024 beslöt republikens president att fälla flera bestämmelser i lagförslaget om näringsrätt och näringstillstånd som HD bedömde problematiska. Detta förhindrade igen att lagen trädde i kraft. Republikens president beslöt samtidigt att fälla en bestämmelse i lagförslaget om jordförvärvsrätt och jordförvärvstillstånd som gällde inspektion av fast egendom. Enligt HD uppfyllde bestämmelsen inte de krav grundlagen ställer beträffande inspektioner på en plats som omfattas av hemfriden och bestämmelsen bedömdes därmed utgöra en behörighetsöverskridning.

I april 2024 överlämnades ett reviderat lagförslag om jordförvärvsrätt och jordförvärvstillstånd till lagtinget där inspektionsbestämmelsen ändrats så att tillsynsmyndigheterna inte har rätt att utföra inspektioner i utrymmen som används för boende av permanent natur och är skyddade av hemfriden. I och med att den föreslagna landskapslagen om näringsrätt och näringstillstånd inte sattes i kraft ersattes även hänvisningarna till denna med hänvisningar till gällande landskapslag (1996:47) om rätt att utöva näring. Landskapslagen om jordförvärvsrätt och jordförvärvstillstånd antogs i maj 2024 och republikens president beslöt i september 2024 att det inte fanns hinder för lagen att träda i kraft. Landskapsregeringen beslöt i oktober 2024 att sätta i kraft den nya landskapslagen (2024:68) om jordförvärvsrätt och jordförvärvstillstånd från och med den 1 november 2024. Lagen ersatte den tidigare landskapslagen (2003:68) om jordförvärvsrätt och jordförvärvstillstånd och landskapsförordningen (2003:70) om jordförvärvstillstånd. Landskapsregeringen konstaterar att den nya lagen fungerar tillfredsställande och har förenklat handläggningen av jordförvärvsärenden.

2.6. Ålands polismyndighet

Vid en internationell jämförelse är det ovanligt med en autonomi som har behörighet över polisiära frågor. Ålands polismyndighet är ur detta perspektiv unik. Att allmän ordning och säkerhet är en åländsk behörighet skiljer sig från lösningarna i andra autonoma områden och avvikelser från normen stärks ytterligare av att Ålands polismyndighet på Åland i enlighet med Republikens presidents förordning om polisförvaltningen i landskapet Åland (FFS 56/2020) sköter även delar av rikets polisuppgifter.

Utvecklingen inom vissa specifika områden kräver speciellt fokus. Digitaliseringen av samhället innebär att brott som kan riktas mot Åland eller åländska intressen ökar. Denna typ av kriminalitet är oberoende av plats och tid och har inneburit något av ett paradigmskifte inom den polisiära verksamhetsmiljön. Den fortsatta utvecklingen i Sverige av en kriminalitet kännetecknad av omfattande våldskapital är oroade. Som fenomen är brottstyperna utmanande att hantera såväl för de lagstadgande- som de verkställande samhällsfunktionerna. Det har konstaterats att det i viss grad existerar kontaktytor mellan dessa och det åländska samhället. Det är av yttersta vikt att redan tidigt förebygga och arbeta kraftfullt mot denna typ av kriminalitet för att förhindra att den får fotfäste i samhället.

Följderna av rikets förvaltningsreformer och särdragen i utvecklingen i riket har ökat skillnaderna mellan rikets och Ålands polisförvaltningar vilket synliggjorts de senaste åren. Utvecklingsmöjligheterna och volymfördelarna, framför allt när det gäller resurser, skiljer sig allt tydligare i en förvaltning med koncernstora enheter och centraliserade lösningar i förhållande till Ålands polismyndighets personal- och myndighetens övriga resurser. Vikten av att följa och vid behov tillsammans med riket utveckla överenskommelseförordningen (FFS 56/2020) stärks av utvecklingen i riket, parallellt med beaktande av Ålands polismyndighets begränsade möjligheter till ökade resurser. Utmaningarna som omgärdar utvecklingen av kommande generation utalarmeringssystem är fortsättningsvis olösta. De alternativa lösningar som utreddes tillsammans med svenska myndigheter realiserades inte och förhandlingarna kring en lösning tillsammans med riket fortgår. Avtalet för det befintliga systemet utlöper under 2026.

Arbetet med att finna en lösning fortgår och avtalet för det befintliga systemet utlöper under 2026. Arbetet med att lyfta kunskapen i riket om Ålands särdrag och parternas utmaningar med att efterleva den ansvarsfördelning som följer av överenskommelseförordningen har kontinuerligt lyfts i diskussionerna med främst inrikesministeriet.

Digitaliseringsutvecklingen är väldigt kostsam. Polisförvaltningens effektivisering och utveckling sker främst inom datasystem och annan teknisk utrustning. När kostnadsstrukturen inom förvaltningen till största delen utgörs av personalresurser innebär digitaliseringsutvecklingen ofrånkomliga kostnadsökningar.

Det förändrade säkerhetsläget i Europa har inneburit ändringar i verksamhetsmiljön för samtliga beredskapsmyndigheter. Utvecklingen har varit snabb och mycket kostnadsdrivande. Enligt självstyrelselagens behörighetsfördelning är polisens

verksamhet för upprätthållande av statens säkerhet en riksangelägenhet, emedan allmän ordning och säkerhet ligger under åländsk lagstiftningsbehörighet. Samma fördelning upprepas i överenskommelseförordningen (FFS 56/2020). Landskapsregeringen och Inrikesministeriet har mötts för att diskutera frågan, då polisförvaltningen i riket ansett gränsen oklar. Rikets polisförvaltnings uppfattning om oklarheter var ansvarsgränserna går har medfört att polismyndighetens arbete inom området har försvårats. Parallellt har det även framkommit andra utmaningar när det gäller förverkligandet av överenskommelseförordningen. Dessa utmaningar har behandlats i enlighet med överenskommelseförordningens 11 § inom samrådsdelegationen för Åland. Denna oklarhet har medfört att myndighetens arbete inom området har försvårats. De bitvis betydande kostnader som är förenade med verksamheten har påvisat behovet av att fortlöpande utforska möjligheter till extern finansiering via fonder och program.

Samhällsutvecklingen fortsätter att ställa nya krav på Ålands polismyndighet som ökar kostnadstrycket. Trots den ekonomiska belastning som den ökade digitaliseringen medför har myndigheten genom överenskommelseförordningen (FFS 56/2020) undvikit alla strukturella stödkostnader som krävs för att möjliggöra polisverksamheten. Myndighetens småskalighet begränsar även i vilken utsträckning förvaltningen själv klarar av att sköta de olika stödfunktionerna varför myndighetens framtida prioriterade behov primärt ligger i att säkra att överenskommelseförordnings ansvarsfördelning efterföljs och sekundärt i att överenskommelseförordningen utvecklas tillsammans med riket för att motsvara framtidens utmaningar.

2.7. Digitalisering

Landskapsregeringen har aktivt deltagit i arbetet med implementeringen av EIDAS-förordningen. Fokus har legat på att säkerställa att Europeiska Digitala identitetsplånboken och mobilkörkort integreras på ett sätt som uppfyller Ålands krav och förväntningar. Samarbetet med Myndigheten för Digitalisering och Befolkningsdata samt Traficom har varit avgörande för att hantera tekniska och juridiska aspekter samtidigt som Ålands språkliga och självstyrelsepåverkande frågor prioriterats.

Landskapsregeringen även lämnat flera utlåtanden kopplade till lagförslag som påverkar Ålands självstyrelse och digitala förvaltning. Bland dessa märks implementeringen av NIS2-direktivet, som stärker säkerheten i nätverks- och informationssystem, och CER-direktivet, som fokuserar på motståndskraft hos kritiska enheter. Vidare har landskapsregeringen lämnat synpunkter på förslaget till den nationella informationshanteringslagen samt nya cybersäkerhetskrav på EU-nivå. Dessa insatser har varit viktiga för att säkerställa att Ålands unika behov och förutsättningar beaktas.

Landskapsregeringen har under 2024 tagit flera initiativ för att stärka den digitala självstyrelsen. Förberedelser har påbörjats för att möta kraven i den kommande åländska informationshanteringslagen, inklusive utveckling av gemensamma system och policyer. Revideringen av Ålands digitaliseringsstrategi har förstärkt kopplingen mellan tekniska mål och självstyrelsepolitiska prioriteringar. Dessutom har dialoger med nationella aktörer fortsatt för att säkerställa att Åland inkluderas i framtida nationella och europeiska digitaliseringssatsningar. Utvecklingen av en medborgarportal har tagit stora kliv framåt under året. Målet är att erbjuda medborgarna en samlad digital ingång till offentliga tjänster och därigenom underlätta kontakten med myndigheterna.

Under 2024 har civilminister Ingrid Zetterman fört dialog med IKT-ministern Anna-Kaisa Ikonen för att diskutera svenska språkets ställning i den digitala förvaltningen. Denna dialog har syftat till att säkerställa att Ålands självstyrelsepolitiska behov, särskilt gällande språkliga rättigheter, beaktas i de nationella digitaliseringsstrategierna.

2.8. Ålands demilitarisering och neutralisering samt säkerhetsläget i Östersjön

Inledning

Det säkerhetspolitiska läget i Östersjön påverkar Åland i allra högsta grad med tanke på Ålands strategiska läge. Nedan följer en kort redogörelse av de viktigaste händelserna under året samt landskapsregeringens ställningstaganden.

Finland

Statsrådet antog i juni 2024 en utrikespolitisk- och säkerhetspolitisk redogörelse. Av den framgår bland annat att den nya erans utrikes- och säkerhetspolitik innebär att Finland nu är ett militärt allierat land i en omvärld som är alltmer utmanande. Statsrådet fastställer i redogörelsen att de viktigaste målen för Finlands utrikes- och säkerhetspolitik är att trygga Finlands självständighet och territoriella integritet, att förhindra att Finland hamnar i en militär konflikt och att garantera finländarnas säkerhet och välfärd. Finlands utrikes- och säkerhetspolitik baserar sig på värdebaserad realism. Finland håller fast vid sina värderingar såsom demokrati, rättsstatsprincipen, folkrätten, mänskliga rättigheter, jämställdhet och likvärdighet.

Beträffande Åland framgår att "Finlands Natomedlemskap påverkar inte Ålands i internationella överenskommelser fastslagna ställning. Åland har en etablerad folkrättslig ställning som Finland respekterar. Åland är en del av finska statens territorium och enligt

bestämmelserna i överenskommelserna ska Finland försvara Ålands neutralisering. Finland är berett att försvara Åland med nödvändiga åtgärder.”

Statsrådet antog i slutet av år 2024 en försvarspolitisk redogörelse. Av redogörelsen framgår bland annat följande: Östersjöns militära betydelse som en del av konkurrensen mellan stormakterna har ökat. Området är viktigt med tanke på handeln, försörjningsberedskapen, gas- och oljetransporterna samt den militära handlingsfriheten.

Samarbetet mellan EU och Nato har framskridit till exempel när det gäller att bemöta hybridhot, skydda kritisk infrastruktur och utveckla den militära rörligheten.

Möjligheterna att utnyttja cyberdomänen i fientligt syfte ökar när infrastrukturen och tekniken utvecklas och antalet användare ökar. Fientliga aktörer riktar ständigt underrättelseinhämtning i datanät, cyberspionage och cyberpåverkan mot västländerna och strävar efter att fysiskt påverka deras kritiska infrastruktur. Bakom den fientliga aktiviteten ligger inte bara statliga aktörer utan i allt högre grad också icke-statliga aktörer som är politiskt motiverade eller statligt styrda.

EU- och Natoländerna utsätts för en stark informationspåverkan där bland annat artificiell intelligens utnyttjas. Användningen av information i skadesyfte har blivit en daglig del av bredspektrig påverkan. Motsättningarna mellan västerländska demokratier och auktoritära stater har ökat konkurrensen i informationsmiljön.

Risken för en konflikt där Finland är delaktigt har ökat. Finlands säkerhetsmiljö har försämrats i grunden och för lång tid framåt i synnerhet i och med Rysslands aggressiva verksamhet. Säkerhetsläget är allvarligt och svårt att förutse, och det kan snabbt förändras. Natomedlemskapet har stärkt avskräckningen, vilket höjer tröskeln för användning av militära maktmedel mot Finland. Kina utgör inget direkt militärt hot mot Europa eller Finland, men dess påverkansförsök ökar ytterligare i Finland och i Finlands närområden.

Sverige

Sveriges regering har uttryckt att Europa och Sverige befinner sig i det allvarligaste säkerhetspolitiska läget sedan andra världskrigets slut. Tre centrala uppgifter för Sveriges regering är att rusta upp totalförsvaret, fullt ut integrera Sverige i Nato samt stötta Ukraina. Rysslands agerande innebär ett strukturellt och långsiktigt kraftigt försämrat säkerhetspolitiskt läge i Sveriges närområde. Det får omfattande och långtgående konsekvenser för Sveriges säkerhet. En direkt följd av detta är att Sverige har gått med i Nato och just nu genomför en kraftig upprustning av försvaret.

Åland

Åland har en central position i Östersjön. Från Åland kan man kontrollera sjötrafiken och även lufttrafiken. Av den orsaken är Åland fortsättningsvis av strategisk betydelse. Diskussionerna om Ålands demilitarisering och neutralisering samt om Rysslands konsulat på Åland har varit intensiva, främst i riket men diskussioner har också förts på Åland, i Sverige och internationellt. Detta är inte oväntat med tanke på det försämrade säkerhetspolitiska läget. I tider av säkerhetspolitisk oro brukar en debatt om Ålands särställning alltid uppkomma.

Finlands officiella ståndpunkt rörande Ålands demilitarisering och neutralisering är dock tydlig. President Stubb framförde vid till besök till Åland i augusti 2024 följande: "Vi ser inte Ålands demilitarisering som ett problem, varken ur ett säkerhetsperspektiv eller ur ett institutionellt perspektiv. Om demilitariseringen hade varit ett problem skulle vi ha haft ett problem då vi förhandlade om vårt medlemskap i Nato."

Presidenten konstaterade också att det finns planer rörande Ålands säkerhet.

Landskapsregeringens ståndpunkt är fortsättningsvis att Ålands demilitarisering och neutralisering utgör en stabiliserande faktor i Östersjön, vilket är av särskild betydelse mot bakgrund av den rådande säkerhetspolitiska situationen. Utrikes- och säkerhetspolitik handlar inte enbart om militärt försvar. Diplomati och den internationella rätten är viktiga instrument som tillsammans utgör grunden för en stabil och regelbaserad samverkan mellan stater. Landskapsregeringen anser att det är viktigt att det fortsättningsvis säkerställs att ingen förändring sker beträffande Ålands särställning, särskilt mot bakgrund av att förändringar i inställningen till internationella avtal verkar ske hos stormakterna.

Landskapsregeringen anser vidare att det är ytterst viktigt att värna den internationella rätten. Landskapsregeringen utgår från att Finland vidblir sin tidigare linje och fortsättningsvis säkerställer att någon förändring av de internationella avtal som reglerar Ålands demilitarisering och neutralisering inte görs oavsett framtida förändringar av säkerhetsläget i Östersjön. Att i dagens läge börja förändra Ålands särställning skulle riskera medföra ytterligare instabilitet i säkerhetsläget i Östersjön. Detta gäller såväl förändringar av de internationella avtalen i sig som den tolkningspraxis rörande avtalens innehåll som finns i dag.

Landskapsregeringen håller sig fortlöpande uppdaterad om det säkerhetspolitiska läget och verkar kontinuerligt för att demilitariseringen och neutraliseringen ska respekteras i alla sammanhang. Samarbetet mellan landskapsregeringen och utrikesministeriet, som är det ministerium som har ansvaret för Ålands särställning, är utmärkt och det pågår en

kontinuerlig dialog i dessa frågor. Likaså fungerar samarbetet med försvarsministeriet utmärkt.

2.9. Fartygsbesök och överflygningar

Årligen genomför marinen planerade fartygsbesök i åländska vatten. Under 2024 fick Åland meddelande om sammanlagt 27 fartygsbesök. Landstigning skedde vid 13 besök. Landskapsregeringen har inte uppgifter om att något fartygsbesök skulle bero på att handräckning begärts. Under hösten 2024 hölls det årliga mötet mellan företrädare för marinen, lagtinget och landskapsregeringen i Mariehamn. Dessa möten är betydelsefulla eftersom de ger möjlighet att regelbundet utbyta information samt föra diskussioner om aktuella frågor.

Tabell fartygsbesök:

År	Totalt antal	Landstigning	Handräckning
2010	26	8	
2011	28	11	
2012	14	11	
2013	18	6	
2014	19	5	
2015	12	3	
2016 ^[1]	27	9	1
2017	29	6	1
2018	37	11	
2019	30	8	1
2020	31	9	7
2021	27	7	2
2022	32	7	
2023	31	8	
2024	27	13	

2.10. Samarbetsgruppen med försvarsministeriet

Samarbetsgruppen mellan försvarsministeriets- och landskapsregeringens tjänstemän har under 2024 haft två möten. Kontakterna på tjänstemannanivå mellan försvarsministeriet

och landskapsregeringen är goda och dialogen fortgår kontinuerligt även vid sidan av samarbetsgruppens möten i frågor av gemensamt intresse.

2.11. Ålandsexemplet

Kontaktgruppen mellan utrikesministeriet och landskapsregeringen har till syfte att utveckla och öka Ålandsexemplets användning i internationella sammanhang samt att utveckla och utöka informationen om samt kontakterna till Åland. Kontaktgruppen har under år 2024 haft två möten. I enlighet med verksamhetsplanen har temamöten hållits. Kontaktgruppen har tidigare betonat vikten av närmare kontakter med andra avdelningar och enheter vid utrikesministeriet och bjuder därför kontinuerligt in nyckelpersoner från olika avdelningar och enheter att delta vid ett möte för information och diskussion kring aktuella frågor. Under året har Finlands ordförandeskap i OSSE 2025 (organisationen för säkerhet och samarbete i Europa) och Finlands ordförandeskap i Nordiska rådet 2025 diskuterats. Kontaktgruppen har även träffat företrädare för CMI (Martti Ahtisaari, peace foundation) samt diskuterat ett åländskt deltagande i Hagasamarbetet samt en eventuell revidering av Helsingforsavtalet, dvs avtalet rörande det nordiska samarbetet.

2.12. Civil beredskap

I dagsläget måste även det åländska samhället vara förberett på att det kan ske cyberangrepp, politiska påverkanskampanjer, sabotage mot infrastruktur både på land och på havsbotten eller annan så kallad hybridpåverkan. Nedan redogörs för några av de incidenter som inträffat det senaste året:

Tre sjökablar till Finland har skadats. Åland har dock inte drabbats av detta.

I samband med att president Alexander Stubb besökte Åland gjorde den ryska statliga tv-kanalen Rossija-1 ett reportage om Åland och Ålands demilitarisering. Skyddspolisen och utrikesministeriet kommenterade att det var frågan om informationspåverkan riktad till den ryska befolkningen och att avsikten med inslaget var att påverka uppfattningarna om Finland.

Mängden överbelastningar tenderar att ha minskat, något som dock högst sannolikt beror på att allt fler sofistikerade skyddsmekanismer tagits i bruk. I den övriga hotbilden ingår nätfiske samt utpressningsprogram (cryptolockers), även här utvecklas de tekniska skyddsmekanismerna. Utbildningsinsatser är i detta sammanhang också essentiella.

Hybridhot riktas således även mot Åland. Ålands demilitarisering och neutralisering måste beaktas i all beredskapsplanering som rör Åland. Flertalet av de myndigheter som är

väsentliga då det gäller beredskap är myndigheter som lyder under landskapsregeringen. De flesta hybridhot som riktas mot Åland sker under normala förhållanden och inte under undantagsförhållanden. Under normala förhållanden är det landskapets ansvar att inom landskapets behörighetsområden se till att det finns en beredskap och att de situationer som uppkommer kan hanteras. Beredskapen på Åland är integrerad i den dagliga verksamheten, där utgångspunkten är att samma aktörer som agerar under normala förhållanden behåller sina ansvarsområden vid höjd beredskap eller undantagstillstånd.

Eftersom behörigheten är delad mellan riket och landskapet behöver frågor som rör beredskap samordnas mellan riket och landskapet då ett effektivt samarbete mellan landskapet och staten är av största vikt oberoende av om det råder undantagsförhållande eller inte. Samarbetet mellan landskapets och rikets myndigheter regleras i förordning (2000:80) om skötseln i landskapet Åland av förberedande uppgifter för undantagsförhållanden. Samrådsdelegationen för beredskapsfrågor leds av landshövdingen och lantrådet och involverar både landskapets och rikets myndigheter. Försörjningsberedskapen samordnas av samrådsdelegationen tillsammans med försörjningsberedskapscentralen och samrådsdelegationen har tillsatt beredskapsarbetsgrupper för olika sektorer. Beredskapsplaneringen involverar myndigheter och samhällsviktiga företag för att säkerställa verksamhetens kontinuitet i olika situationer. Nuvarande överenskommelseförordning (2000:80) om skötseln i landskapet Åland av förberedande uppgifter för undantagsförhållanden är föråldrad och skulle behöva uppdateras. En sådan uppdatering kunde exempelvis ske i samband med att rikets nya beredskapslag sätts i kraft.

Landskapsregeringen anser att det är mest ändamålsenligt att den organisation för hantering av kriser under normala förhållanden som landskapets myndigheter har byggt upp så långt som möjligt kan nyttjas även under undantagsförhållanden. Detta förutsätter dock en fungerande och effektiv samordning mellan landskapets och rikets myndigheter. Likaså är det viktigt att information om läget samlas in inom respektive organisationer och delas i den omfattning som krävs för att smidigt hantera uppkommande situationer.

För att landskapsregeringen och dess underlydande myndigheter ska kunna förbereda sig så väl som möjligt för eventuella krissituationer behöver de goda direkta informationskanaler till de myndigheter i riket som är centrala i beredskapssammanhang. Genom ett väl fungerande kontaktnät kan informationsflödet mellan landskapsregeringen och de centrala riksmyndigheterna säkras så att landskapet får den information som behövs för en korrekt lägesbild samtidigt som riksmyndigheterna får motsvarande information om situationen på Åland. Landskapsregeringen har under året stärkt samarbetet med bland annat skyddspolisen och centralkriminalpolisen.

Landskapsregeringen arbetar kontinuerligt med att ytterligare stärka och utveckla beredskapen under normala förhållanden. En god samordning mellan myndigheterna i landskapet är viktigt. I detta syfte har Ålands polismyndighet fått ett uppdrag att upprätta en gemensam lednings- och lägescentral för Åland för de operativa myndigheterna. Landskapsregeringen har också tillsatt en arbetsgrupp för samordning av beredskapsfrågor som inledde sitt arbete i början av år 2024. Därutöver har mandatet för landskapsregeringens säkerhetsgrupp utvidgats så att säkerhetsgruppen även ansvarar för att utveckla den interna beredskapsstrukturen vid landskapsregeringen. Därutöver har en arbetsgrupp tillsatts med uppgift att revidera brand- och räddningslagen.

Den nya räddningsmyndigheten inledde sitt arbete den första april 2024. Detta stärker den civila beredskapen på Åland. Ålands räddningsmyndighet har fått i uppdrag att ta fram en för hela Åland gemensam översiktsplan som anger de allmänna riktlinjerna för hur räddningsarbetet ska organiseras.

Samarbetsgruppen med inrikesministeriet har haft ett möte under året. Många viktiga frågor har lyfts och diskuterats i gruppen. Det är viktigt att knyta personliga kontakter och arbetet med att uppnå konkreta resultat har fortgått under året. Det har funnits flera olösta frågor i förhållande till inrikesministeriet varav en integration av Åland i rikets nödcentraldatabas Erica har varit den mest brådskande. Glädjande nog ser det ut som att den frågan nu börjar närma sig en lösning.

Landskapsregeringen har under hösten 2024 tillsammans med justitieministeriet utrett frågor kopplade till Åland i samband med förnyandet av beredskapslagstiftningen i Finland. Arbetet har varit utmanande och det har visat sig att frågorna är både komplexa och svåra att lösa enbart genom skrivningar i rikets beredskapslag. För att få klarhet i möjligheterna att i rikets beredskapslag reglera vissa frågor som rör landskapet har justitieministeriet ställt två frågor till Ålandsdelegationen. Den första frågan rör den juridiska möjligheten att i rikets beredskapslag reglera riksmyndigheternas samarbetskyldigheter med landskapet. Den andra frågan rör den juridiska möjligheten att i rikets beredskapslag ge Ålands landskapsregering befogenheter att avvika från landskapslagstiftning¹. För att få en fungerande struktur och klarhet i vilken myndighet som ska fatta vilka beslut under undantagsförhållanden har landskapsregeringen påtalat behovet av en reglering i självstyrelselagen och uppdaterade överenskommelseförfordningar på området. Landskapsregeringen har också påtalat behovet av att dessa processer koordineras. Landskapsregeringens övergripande mål med revideringen av lagstiftning som rör beredskap är att säkra Ålands inflytande gällande

¹ Justitieministeriets begäran om utlåtande den 28.11.2024 (VN/5137/2022), landskapsregeringens svar den 16.1.2025 (ÅLR 2024/8263).

såväl beslut som verkställighet inom områden som normalt tillhör lagtingets behörighetsområde samt att de myndigheter som normalt hanterar uppgifterna också ska gör det under undantagsförhållanden.

Samarbetet med Uppsala län i Sverige involverar kärnkraftsfrågor, övningar, veckovisa telefonkonferenser samt deltagande i den årliga krisberedskapskonferensen i syfte att stärka beredskapen. Försvarsdirektören vid Uppsala län besökte tillsammans med personal från beredskapsenheten landskapsregeringen i oktober vilket ytterligare har bidragit till ett stärkt samarbete. Säkerhetsgruppen deltog under hösten i en stabsutbildning i Uppsala.

Landskapsregeringen understryker även att informationssäkerheten, i takt med en alltmer uppkopplad och digitaliserad värld, utgör betydande utmaningar för skyddet av kritisk infrastruktur och personuppgifter. Som ett resultat av detta har landskapet stött på växande administrativa bördor och ekonomiska påfrestningar. Dessa konsekvenser beror främst på behovet av att införa avancerade säkerhetssystem och ständigt uppdatera befintliga system för att förebygga cyberhot och dataintrång. Denna utveckling, där säkerhetsåtgärder blir en allt större del av organisationers kostnadsstruktur, kräver avsevärda investeringar inte bara i teknisk utrustning utan också i kompetensutveckling av personalen.

2.13. Hagasamarbetet

Åland strävar efter att delta i Hagasamarbetet och är aktivt inom Nordiska rådets satsningar på civil beredskap. För att undvika dubbelarbete hänvisar ofta Nordiska ministerrådet det praktiska samarbetet gällande civil beredskap till Hagasamarbetet och det är således av stor vikt att Åland även skulle vara medlem i Hagasamarbetet eller inneha observatörsstatus. Diskussionen om deltagande i Hagasamarbetet har aktivt förts med inrikesministeriet men har inte hittills lett till något resultat. Ärendet har också lyfts på den politiska nivån bland annat vid Nordiska rådets session i Reykjavik i oktober.

2.14. Samarbetet med Gränsbevakningsväsendet

De uppgifter som utförs av Gränsbevakningsväsendet är av stor vikt för det åländska samhället och samarbetet mellan Gränsbevakningsväsendet och de åländska myndigheterna är gott. Sanktioner riktade mot Ryssland har resulterat i en så kallad skuggflotta som trafikerar Östersjön, vars ändamål är att kringgå sanktionerna och transportera olja och övriga produkter från Ryssland. Olika angrepp på kritisk

infrastruktur har inträffat på Finlands territorialhav. Dessa faktorer har höjt riskerna för sjö- och miljöolyckor samt olika former av hybridpåverkan.

Samarbetet och informationsutbytet mellan myndigheterna har varit aktivt och övningar för att förbättra förmågor har regelbundet arrangerats. I slutet på september 2024 arrangerade Gränsbevakningsväsendet en maritim storolycksövning "Stormskär24" som involverade ett stort antal Åländska blåljusmyndigheter och frivilliga organisationer. I övningens scenario simulerades en fartygsbrand ombord på en passagerarfärja som krävde evakuerandet av passagerarna under svåra väderleksförhållanden samt upprättandet av en evakueringscentral på Strandnäs skola.

Det årliga mötet mellan gränsbevakningens ledning och landskapsmyndigheterna hölls den 13 september 2024 på Åland. Vid mötet utbyttes information och aktuella frågor diskuterades. Mötena är av stor vikt för bägge parter.

Den reviderade överenskommelseförordningen gällande bekämpning av miljöskador på Åland trädde i kraft i juni 2024. Som en fortsättning på överenskommelseförordningen påbörjades utarbetandet av en samarbetsplan för fartygsolje- och fartygkemieolyckor mellan landskapsregeringen, Ålands räddningsmyndighet och Västra Finlands sjöbevakningssektion. Målet är att samarbetsplanen färdigställs under 2025.

3. Frågor inom finansavdelningens förvaltningsområde

3.1. Det ekonomiska systemet

Enligt 48 § i självstyrelselagen gör finansministeriet och landskapsregeringen minst vart tredje år en bedömning av om det finns grunder enligt 47 § 2–4 mom. Självstyrelselagen för Åland (ÅFS 1991/71) att ändra avräkningsgrunden och ger sitt förslag till Ålandsdelegationen. Under år 2023 inleddes arbetet med att ta fram underlagsmaterial inför bedömningen och en arbetsgrupp tillsattes. Arbetet med översynen har fått stå tillbaka till följd av andra arbetsuppgifter under en stor del av år 2024, men under slutet av året har ytterligare ett internt bedömningsmöte samt ett bedömningsmöte tillsammans med finansministeriet hållits. Arbetet fortsätter år 2025.

I samband med att finansministeriet lämnade underlagsmaterial som grund för Ålandsdelegationens beslut om verkställande av avräkningen för år 2023 framförde de att de ansåg att ett belopp om 10 miljarder euro skulle exkluderas vid beräkning av

avräkningsbeloppet, eftersom de ansåg att det inte handlade om någon egentlig inkomst för staten. På begäran av Ålandsdelegationen lämnade landskapsregeringen utlåtande i ärendet. Ålandsdelegationen fastställde avräkningen i enlighet med självstyrelselagens bestämmelser så att de totala statsinkomsterna med avdrag för de poster som nämns i självstyrelselagen låg till grund för beräkningen. Avräkningsbeloppet för år 2023 uppgick därmed till 247.112.224 euro.

3.2. Skattegränsen

Referensgrupp och samarbeten

Landskapsregeringen har utsett en referensgrupp till finansministern för arbetet med skattegränsen. I referensgruppen ingår lagtingsledamöter från de större partierna, Ålands Näringsliv och Företagarna på Åland.

Under 2024 har det bedrivits ett intensivt arbete med att identifiera och hantera de problem skattegränsen medför. Vid gruppens möten har företrädare för ÅSUB, Consilia Ab och Företagarna på Åland deltagit gällande specifika frågeställningar. Landskapsregeringen har vid sidan av referensgruppen även haft en separat samarbetsgrupp med Ålands näringsliv. Från landskapsregeringen har tjänstemän från finans- och näringsavdelningen deltagit. Gruppen har arbetat med att hitta konkreta åtgärder för att underlätta de svårigheter skattegränsen medför för åländska företagen.

Företagarträff

Landskapsregeringen genomförde inom ramen för referensgruppen för skattegränsen i samarbete med Åsub, Ålands näringsliv, Åland Post Ab och Consilia Ab två informations- och diskussionsträffar kring skattegränsen i mars och november 2024. Mötena var välbesökta och ett konkret resultat är att landskapsregeringen beslutade att gå vidare med att närmare bereda ett underlag för en beställning av en utredning av hur skattegränsen påverkar den åländska ekonomin.

Samarbeten med finländska och svenska myndigheter

Finansministeriet har efter kontakter med landskapsregeringen uttryckt att man avser att tillsätta en samarbetsgrupp avseende skattegränsen med representanter för ministeriet och landskapsregeringen i början av år 2025. Vidare för landskapsregeringen diskussioner med den finska tullen om att tillsätta en grupp med representanter för de finska och svenska tullmyndigheterna samt landskapsregeringen. Gruppen ska arbeta med att försöka hitta förenklingar i tullförfarandena.

Skärpta svenska krav från oktober

Avtalet mellan Tullverket, Mälardalsregionen (SE) och Ålands tulldistrikt (FIN) avseende gränstullsamarbete är uppsagt från och med januari 2024. I januari hölls därför ett informationsmöte med Tullverket i Sverige om nya förutsättningar för export från Sverige till Åland. I juni besökte landskapsregeringen Finansdepartementet i Stockholm för att framföra effekterna av de ändrade förutsättningarna.

Tullverket införde den 1 oktober 2024 skärpta krav vid export. Skärpningen innebär att Tullverket kräver en exportdeklaration då en vara exporteras från Sverige till Åland. En följd av detta merarbete är att fler leverantörer till åländska företag börjat anlita speditör och debitera den åländska köparen för tullhanteringen. Landskapsregeringen utreder möjligheterna att med ett tillfälligt stöd till åländska företag lindra effekterna av de skärpta kraven.

Tullhanteringen inom Finland

Tullhanteringen vid handel med Finland är mindre komplicerad än vid handel med Sverige eftersom det inte finns ett krav på att upprätta en exportdeklaration vid handel inom landet, mellan Åland och Finland. Avseende handeln inom Finland har landskapsregeringen med hjälp av Consilia Ab skapat en s.k. skattegränsportal. Skattegränsportalen är ett förtullningsprogram som ska automatisera och effektivisera förfarandet och spara arbetstid. Som ett första steg finansierar LR en demoversion av programmet och en testperiod genomförs av Consilia Ab och Ålands näringsliv, med hjälp av företag som anmält ett intresse för att utvärdera systemet.

EU:s tullkodex

Kommissionen antog den 17 maj 2023 ett tullreformpaket i syfte att reformera unionens centrala tullagstiftning. Reformen innehåller bland annat ett förslag till förordning om fastställande av en tullkodex och Europeiska unionens tullbyrå. Behandlingen av förslaget pågår i Europeiska unionens råd. Landskapsregeringen samarbetar nära med Finansministeriet i ärendet och deltog 2024 i de två möten med arbetsgruppen för tullunionen där de för Åland intressanta artiklarna behandlades. Arbetet fortsätter under år 2025.

3.3. Samarbetsgrupp med finansministeriet

En kontaktgrupp tillsattes under år 2023 mellan finansministeriet och landskapsregeringen. Finansministeriets statssekreterare/kanslichef är ordförande för den här gruppen som utgörs av företrädare för finansministeriet och landskapsregeringen.

Kontaktpersonsgruppen ska bland annat agera samarbetsforum för frågor som gäller landskapet Ålands ekonomi, behandla lagstiftnings- och reformprojekt som kan ha

konsekvenser för Åland, följa upp och utvärdera effekter av reformprojekt och diskutera andra aktuella frågor som kan underlätta samarbetet mellan finansministeriet och landskapsregeringen.

Gruppen har sammanträtt två gånger under år 2024, i maj respektive i december. Vid mötena behandlades översiktligt aktuella frågor såsom skattegränsproblematiken, finansierings- och skattefrågor samt planerade och pågående lagstiftningsprojekt.

4. Frågor inom social- och miljöavdelningens förvaltningsområde

4.1. Utmaningar kopplade till rikets reformer av social- och hälsovården

Landskapsregeringen fortsätter bevaka de ändringar som man på nationell nivå förbereder inom områden som angränsar till och påverkar social- och hälsovården och där Åland inte har lagstiftningsbehörighet. I riket har välfärdsområden övertagit ansvaret för bland annat socialvård och hälso- och sjukvård från och med 1.1.2023. Landskapsregeringen har bland annat i ett otal utlåtanden påpekat de problem som uppstår p.g.a. att man i den lagstiftning som ändrats/införts och som utgör riksbehörighet inte beaktat att Åland inte omfattas av reformen. Trots detta kvarstår många av de problem man lyft. Helheten av den pågående reformen av den sociala tryggheten är ännu okänd. För att undvika problem av motsvarande karaktär som med välfärdsområdesreformen skulle en större lyhördhet för självstyrelsen och behörighetsfördelningen mellan riket och Åland vara av nöden. Problem kan uppstå om förmåner, som dels ligger under rikets behörighet, dels under åländsk dito, sammanförs till ett enda stöd eller om rikets myndigheter, som handlägger åländska bidrag inte längre tillåter åländska avvikelser. En del av utmaningen är hur Åland ska hantera kraven och omfattningen av olika datasystem i handläggningen av den sociala tryggheten. Problem kan också uppstå p.g.a. strukturella skillnader mellan riket och Åland, så som skillnader i vilken myndighet som handlägger och finansierar de olika bidragen.

Ålands litenhet och svårigheten att tillhandahålla alla specialtjänster i egen regi samt avsaknaden av tjänster på svenska i riket innebär att socialvården köper vissa tjänster från aktörer i Sverige. Frågor kring socialförsäkring och vilka rättigheter en person som erhåller socialvård genom köpta tjänster i Sverige har, är ständigt aktuella. Den senaste är de ändringar i folkpensionslagen som innebär att folkpension i fortsättningen betalas endast till personer som är permanent bosatta i Finland och huruvida personer som erhåller boendetjänster i Sverige i och med detta kommer att mista sin rätt till folkpension.

Flera brister och oklarheter, som tidigare konstaterats vid genomgång av de ändringar i lagstiftningen rörande hälso- och sjukvård och socialvård, som har antagits av riksdagen i samband med välfärdsområdesreformen eller lagar som antagits därefter med dylik grundproblematik, kvarstår. Landskapsregeringen kommer fortsättningsvis inom de resurser som landskapsregeringen har att bevaka och granska rikets lagstiftning gällande områden som berör social- och hälso- och sjukvård för att kunna försäkra sig om att konsekvenser för Åland beaktas.

Som en ytterligare konsekvens av rikets välfärdsområdesreform 1.1.2023 uppstod en problematisk situation där Ålands polismyndighet och myndigheten Ålands hälso- och sjukvård saknade en tydlig rättslig grund att utföra vissa myndighetsuppgifter inom rikets lagstiftningsbehörighet. I lagstiftningen anges endast möjlighet för staten eller ett välfärdsområde att förordna läkare att besluta om samt handha aktuella läkaruppgifter enligt mentalvårdslagen. Som en tillfällig lösning och för att avhjälpa den oklara situationen gällande den rättsliga grunden förordnades och förordnas fortsättningsvis ett antal läkare vid ÅHS av statens ämbetsverk på Åland för att utföra tjänsteuppgifter inom mentalvårdslagstiftningen. Detta avsågs vara en tillfällig lösning men ännu 2025 saknas det en permanent lösning för den uppkomna situationen.

Lag om smittsamma sjukdomar (FFS 1227/2016, smittskyddslagen)

I och med rikets social- och hälsovårdsreform anpassades smittskyddslagen till rikets nya organisations- och ansvarsfördelning och välfärdsområde infördes i smittskyddslagen vilken trädde i kraft 1 januari 2023. Begreppet välfärdsområde i smittskyddslagstiftningen föranleder frågan om vilken myndighet som ska handha förvaltningsuppgifterna enligt lagstiftningen om smittsamma sjukdomar hos människor inom hälso- och sjukvården på Åland. Som en tillfällig lösning på problemet införde Riksdagen en övergångsbestämmelse i smittskyddslagen: De behöriga myndigheter som i landskapet Åland svarar för bekämpningen av smittsamma sjukdomar hos människor bestäms enligt den lagstiftning som gällde rikets myndigheter och kommuner vid ikraftträdandet av denna lag, tills något annat föreskrivs.

Ovanstående gäller fortsättningsvis då det ännu inte finns något annat föreskrivet.

Riket påbörjade i slutet av 2023 lagstiftningsprojekt gällande totalreform av smittskyddslagen. Landskapsregering har en representant samt ersättare till styrgruppen för beredning av lagstiftningsprojektet. Landskapsregeringen anser att det är av största vikt att få möjlighet att delta i arbetet med lagstiftningsprojektet för totalreformen av smittskyddslagen då Åland har förvaltningsbehörighet gällande smittskyddet. Syftet med projektet är att utveckla och effektivisera bekämpningen av smittsamma sjukdomar samt att tillgodose verksamhetsfältets behov bland annat för att förtydliga befogenheter,

förskriva om tillräckliga och rättidiga metoder för bekämpning av smittsamma sjukdomar. Styrgruppens mandatperiod är 1.11.2023-31.5.2026. Utformning av smittskyddslagen har betydelse för eventuella framtida överenskommelseförordningar eller eventuella ändringar i självstyrelselagen.

Språk och tidsfrister

Enligt 38 § i självstyrelselagen för Åland ska skrivelser och andra handlingar som utväxlas mellan landskapsmyndigheterna och statens myndigheter avfattas på svenska. Under 2024 konstateras att då utlåtande har begärts av landskapsregeringen har regeringens propositioner i de flesta fall haft endast en mindre del översatt till svenska och vissa delar har saknats såsom till exempel detaljmotiveringar. Avsaknad av delar av en proposition på svenska har medfört att landskapsregeringen har haft svårt att kunna bilda sig en heltäckande uppfattning i utlåtandena och landskapsregeringen har därmed inte heller kunnat ge alla för Åland eventuella relevanta synpunkter. Vid något tillfälle har det även hänt att begäran om utlåtande inte tillställts landskapsregeringen trots att det enligt 33 § i självstyrelselag (1991:71) för Åland i fråga om föreskrifter som har särskild betydelse för landskapet Åland ska utlåtande inhämtas av Ålands landskapsregering innan föreskriften utfärdas.

Vidare har det förekommit korta handläggningstider vilket är speciellt problematiskt då begäran gällt lagändringar som berör flera olika områden inom landskapsförvaltningen. Landskapsregeringen har därmed på grund av den korta tidsperioden inte getts möjlighet att samla in och sammanställa alla relevanta delar i ärendet för att kunna avge ett samlat utlåtande.

4.2. Flerkanalsfinansieringen

Utvecklingen i riket gällande flerkanalsfinansieringen har följts noga då det under riksregeringens förra mandatperiod avgavs en färdplan för stegvis avveckling av flerkanalsfinansieringen som gällde ersättningar för vård och undersökning inom den privata sjukvården, reseersättningar, rehabilitering och läkemedel. Under denna riksregerings mandatperiod kommer man inte generellt att fortsätta att avveckla flerkanalsfinansieringen förutom planen att överföra finansieringsansvar till välfärdsområdena gällande transporter som hör till den prehospitla akutsjukvården. Vidare har det framkommit att förändringen inte kommer att genomföras i besparingssyfte för staten utan avsikten är att den ska genomföras på ett kostnadsneutralt sätt dels i förhållande till välfärdsområdena i riket, dels i förhållande till landskapet Åland. I nuläget kanaliseras transportersättningar för den prehospitla akutsjukvården via sjukförsäkringslagen och utbetalas av FPA och hör därmed till socialförsäkringen. Enligt nuvarande fördelning av lagstiftningsbehörigheten mellan lagtinget och riksdagen hör

socialförsäkringssystemet till Finlands behörighet i enlighet med 29 § 3 punkten i självstyrelselagen. Enligt nuvarande förslag från riket avser man att flytta ersättningarna för de prehospitala transporterna från sjukförsäkringen och kanalisera finansieringen direkt till välfärdsområdena. Landskapsregeringen anser att riket i och med förslaget omdefinierar socialförsäkringsskyddets omfattning utgående för vad som är lämpligt enligt den organisationsstruktur som är i riket varvid Åland ställs i en ojämlik situation. Dialogen fortsätter med riket om hur den föreslagna förändringen gällande finansieringen av de prehospitala transporterna ska kunna genomföras på ett kostnadsneutralt sätt även för Åland.

4.3. Privat hälso- och sjukvård

Enligt 18 § 12 punkten i självstyrelselagen (1991:71) hör hälso- och sjukvård med de undantag som gäller i 27 § pt. 24, 29 och 30 punkten i självstyrelselagen till landskapets lagstiftningsbehörighet. Av 27 § 30 punkten framgår att behörigheten att vara verksam inom hälso- och sjukvården, mediciner och produkter av läkemedelstyp och narkotiska ämnen, är rikets behörighet. Den privata hälso- och sjukvården är inte nämnd i självstyrelselagen men enligt praxis sedan 1990-talet har privat hälso- och sjukvård (FFS 152/1990) hanterats som om den varit riksbehörighet. År 2022 klargjorde Ålandsdelegationen i ett utlåtande per 21.07.2022 att privat hälso- och sjukvård är åländsk behörighet (Se Ålandsdelegationens utlåtande 21.7.2022 nr 32/22, s. 3.). Den 1 maj 2024 trädde landskapslag (2024:29) om privat hälso- och sjukvård i kraft och från och med 1.1.2025 överfördes skötsel av tillsyn och tillståndshandläggning gällande privat hälso- och sjukvård från landskapsregeringen till Ålands miljö- och hälsoskyddsmyndighet (ÅMHM).

4.4. Kemikalielagstiftningen

Kemikalielagstiftningen har under de senaste decennierna vuxit i omfattning och styrs i stor utsträckning av EU-förordningar. De verkställande myndigheterna förutsätts ha tillgång till såväl expertis som teknisk utrustning och laboratorier. Förvaltningsuppgifterna har mångdubblats men också ändrat karaktär. Det är inte längre rimligt att landskapsregeringen upprätthåller alla de funktioner som kemikalielagstiftningen förutsätter. Redan år 2014 tog landskapsregeringen initiativ till en överenskommelseförordning genom vilken riksmyndigheter skulle sköta en del av förvaltningsuppgifterna för Ålands del. Någon överenskommelseförordning finns fortfarande inte på plats, men behovet är större än någonsin. Under arbetet med revideringen av nuvarande självstyrelselag har frågan om förvaltningsbehörigheten behandlats. Ett utkast till överenskommelseförordning togs fram under 2023 och diskussionerna med berörda ministerier och myndigheter i riket har fortsatt under 2024.

4.5. Ny lag om miljöskadefond

En ny lag om miljöskadefond (FFS 1262/2022) kommer att träda i kraft år 2025. Samtidigt upphävs lagen om oljeskyddsfonden (FFS 1406/2004). Syftet är att utvidga och omvandla oljeskyddsfonden till en mer allmän miljöskadefond för att ersättning för olika typer av miljöskador ska kunna utgå i större utsträckning. Landskapsregeringen har deltagit aktivt i miljöministeriets beredning av den nya lagen. Samarbetet med ministeriet har fungerat bra, hänsyn har tagits till Ålands lagstiftningsbehörighet och landskapsregeringens synpunkter har beaktats. Regleringen gällande avgifter och ersättning innebär att miljön på och kring landskapet Åland skyddas genom möjligheten till ersättning ur miljöskadefonden. Uppbörd av miljöskadeavgift från åländska verksamhetsutövare faller under lagtingets lagstiftningsbehörighet, vilket medför att åländsk lagstiftning krävs för att lagen om miljöskadefond ska bli fullt tillämplig på Åland. Lagtinget har därför antagit landskapslag (2024:55) om tillämplig av lagen om miljöskadefonden. I anslutning till blankettlagen har republikens presidents förordning om skötseln på Åland av uppbärande av miljöskadeavgifter tagits fram. Överenskommelseförordningen träder i kraft samtidigt som lagen om miljöskadefonden.

4.6. Smittsamma sjukdomar hos djur

I lag om djursjukdomar (FFS 76/2021) fördelas förvaltningsbehörigheten mellan kommuner, regionförvaltningsverk, livsmedelsverket och jord- och skogsbruksministeriet. Enligt 30 § 9 punkten i självstyrelselagen (1991:71) åligger förvaltningsbehörigheten i dessa frågor landskapet men landskapsregeringens målsättning är att förvaltningsbehörigheten ses över. De områden som främst behöver omfördelas gäller beredskap i händelse av sjukdomsutbrott, möjligheten till att sätta in omfattande och skyndsamma åtgärder, internationell handel samt inte minst frågor om ekonomiska ersättningar som landskapsregeringen saknar förutsättningar att förvalta. I ett betänkande av Ålandsarbetsgruppen 2023 lämnades förslag till uppdatering av självstyrelselagen kopplat till en överenskommelseförordning. Några beslut har inte fattats i frågan och diskussioner om möjliga lösningar fortsätter.

4.7. Djurhållningsförbud

Under våren 2023 uppmärksammade media i Sverige att personer som meddelats djurförbud i Sverige kan flytta till Åland och fortsätta hålla djur. Det medförde diskussion om djurhållningsförbuds verkan mellan riket och Åland. Det uppmärksammades att samma förhållande som gäller mellan Sverige och Åland föreligger mellan riket och Åland, nämligen att djurhållningsförbud som utdöms i riket gäller inte på Åland och vice versa. Miljöbyrån har skrivit en promemoria om problematiken kring rättsverkan och register

mellan Åland och övriga Finland. Ett första möte tillsammans med justitieministeriet och jord-, och skogsbruksministeriet hölls i november 2023 och samarbetet fortsätter under år 2025.

4.8. EU:s strategi för biologisk mångfald och den så kallade restaureringsförordningen

En strategi för naturskydd för Åland är under arbete och en aktiv diskussion pågår med riket om ansvarsfördelningen i frågan om EU:s strategi om biologisk mångfald. Landskapsregeringen har också en aktiv roll genom att en medlem har utsetts till rikets projektgrupp för utarbetande av en plan för restaurering av natur för Finland. En egen arbetsgrupp specifikt för Ålands del har utsetts och den har påbörjat sitt arbete i december 2024.

Det har konstaterats att till följd av att vissa arter och biotoper endast eller till största del förekommer på Åland, är skyddet och restaureringen av dessa Ålands ansvar. Det åländska havsområdet hyser också även för hela landet betydelsefulla arter och biotoper och Ålands andel av det finska havsområdet är av betydelse både för uppnåendet av målsättningarna i restaureringsförordningen och skapandet av ett sammanhängande nätverk av skyddade områden i enlighet med EU:s strategi för biologisk mångfald. Utmaningen med restaureringsförordningen är dels det stora behovet av kunskap om arters och livsmiljöer och deras tillstånd, dels de vartefter ökande kraven på hur stor del av alla livsmiljöer ska ha uppnått en god status.

4.9. Samarbetsgruppen med social- och hälsovårdsministeriet

Samarbetsgruppen mellan social- och hälsovårdsministeriet och avdelningen tillsattes i början av år 2023. Vid mötet på Åland den 14 maj 2024 behandlades bl. a. det s.k. SOTE-100 lagpaketet och de brister som i rikslagstiftning uppkom i och med rikets social- och hälsovårdsreform. Den övergripande plan för korrigering av bristerna som utarbetats på hösten 2023 har dock ännu inte bidragit till konkreta lösningar. Arbetet fortsätter vid nästa möte i Helsingfors den 24 februari 2025 där bland annat reformen av statens regionförvaltning kommer att diskuteras. Från Ålands sida deltar även landskapsregeringens näringsavdelning samt arbetsmarknadsmyndigheten för att bevaka det planerade införandet av ett allmänt stöd inom ramen för reformen av den sociala tryggheten.

5. Frågor inom utbildnings- och kulturavdelningens förvaltningsområde

5.1. Studieadministrativa system

Arbetet har fortsatt under 2024 för att de åländska eleverna och studerande effektivare ska få sina studiemeriter och avlagda examina in i de finländska nationella studieadministrativa systemen med dess register, i första hand Koski. Det gäller system som omfattar grundskoleutbildningen och gymnasieutbildningarna men även högskoleutbildningarna. Parallellt med Koski arbetas med ibruktagande av det studieadministrativa systemet Virta för högskoleutbildningarna.

Kontakter med undervisnings- och kulturministeriet samt utbildningsstyrelsen har varit omfattande under 2024 för att få de juridiska, tekniska, administrativa och ekonomiska frågorna klargjorda, inte minst med beaktande av självstyrelseaspekterna. En arbetsgrupp har tillsatts och arbetat med frågorna under året. Arbetsgruppens mandatperiod har förlängts och arbetet fortsätter under 2025. Ett förslag till åländsk lagstiftning är klar och överenskommelseförordning och lagstiftning i riket beräknas vara klar under 2025 och de åländska datamodellerna i Koski beräknas vara klara för ibruktagning hösten 2026. Ansökan till åländska skolor planeras att kunna göras via Studieinfo.fi våren 2027.

5.2. AxQF – en åländsk del i EQF

EU:s europeiska referensram för kvalifikationer (European Qualifications Framework, EQF) är en gemensam europeisk modell för att beskriva kompetens. Modellen underlättar jämförandet mellan olika länders nationella utbildnings- och examenssystem. Referensramen har åtta kvalifikationsnivåer. EQF är kopplat till de nationella referensramarna för kvalifikationer (NQF). Åland har egen lagstiftningsbehörighet inom undervisning och Åland behöver därför en egen NQF för att skriva in EQF-nivån på de åländska utbildningarna.

Under 2024 har arbetet med att färdigställa en rapport och tillhörande lagstiftning fortsatt. Den åländska EQF-lagstiftningen trädde i kraft den 1.1.2025 och under 2025 kommer hänvisningsrapporten om ska beskriva hur EQF är implementerat på Åland genom AxQF att färdigställas och lämnas över till kommissionens rådgivande organ EQF-AG för granskning. Vid behov förtydligar och kompletterar Ålands landskapsregering därefter rapporten enligt organets förslag. När hänvisningsrapporten är helt färdig publiceras den på kommissionens hemsidor så att olika länder och intressenter kan ta del av den och få djupare förståelse för det åländska utbildningssystemet.

5.3. Det svenska högskoleprovet på Åland

Sedan 1 juli 2023 är det inte längre möjligt att göra det svenska högskoleprovet på Åland. Orsaken är kravet på ökade säkerhetskontroller i samband med provet, vilket enligt det svenska Universitets- och Högskolerådet (UHR) i nuläget omöjliggör genomförande av provet på Åland. Landskapsregering har under 2024 fortsatt att vara i kontakt med ansvariga svenska myndigheter för att diskutera lösningar på frågan för att åter möjliggöra att provet kan genomföras på Åland. Landskapsregeringen har skrivit brev till Sveriges utbildningsminister Mats Persson i april 2024 och till Sveriges nya utbildningsminister Johan Pehrson i november 2024 för att lyfta frågan. Diskussionerna fortsätter på både politisk och tjänstemannanivå.

5.4. Ersättning till de åländska kommunerna

Med anledning av Rysslands anfall mot Ukraina i februari 2022 sökte sig över 300 ukrainska medborgare till Åland och fick tillfälligt skydd på Åland enligt EU:s flyktingdirektiv under 2022. Kriget har fortsatt även under 2024 och många av flyktingarna finns kvar på Åland. Ukrainska barn har därmed varit inskrivna i kommunernas barnomsorgs- och skolverksamheter även under 2024.

Ersättningen till de åländska kommunerna för de ökade kostnaderna för de skol- och barnomsorgskostnader som kommunerna haft för de ukrainska barnen och som utlovades av den finska staten i ett tidigt skede har ännu inte verkställts. Landskapsregeringen har under 2024 haft fortsatta kontakter med ministerierna i frågan utan att någon lösning har åstadkommits.

Landskapsregering har under 2024 lagstiftat och fattat beslut om att ersätta kommunerna i förskott i väntan på att Åland ska erhålla utlovad kompensation från Finland.

Utifrån underlag från kommunerna kring antalet barn inom barnomsorg och grundskola har landskapsregeringen utbetalt ersättningar till kommunerna som motsvarar de utlovade beloppen från finska staten. Landskapsregeringens utbetalningar omfattar perioden hösten 2022 – hela 2023. Frågan om kompensation från Finland gällande kostnaderna för ukrainska barn inom barnomsorg och grundskola är fortfarande högst aktuell.

5.5. Praktisk tjänstgöring för psykologer (PTP) på Åland

Frågan om möjliggörande av praktisk tjänstgöring på Åland för svenskt utbildade psykologer togs upp med ansvarig finländsk minister 2022 men sakfrågan har inte avancerat under 2024.

5.6. Specialiseringsutbildning till allmän läkare

Landskapsregeringen tog upp ärendet med ansvarig finländsk minister 2022 men inte heller detta ärende har avancerat under 2024. Landskapsregeringens grundhållning är fortfarande att alla praktiska hinder för att kunna göra sin specialiseringsutbildning till allmänläkare vid Helsingfors universitet helt på svenska måste undanröjas.

5.7. Söktjänsten Finna

Under 2024 har arbetet fortsatt med att ansluta de åländska museerna, biblioteken och Ålands landskapsarkiv till den nationella söktjänsten Finna. Det gäller de tekniska, juridiska och ekonomiska förutsättningarna. Genom Finna kan sedan de åländska samlingarna och materialen även bli sökbara via den europeiska söktjänsten Europeana. Arbetet sker i diskussioner med undervisnings- och kulturministeriet samt nationalbiblioteket i Finland.

5.8. Unesco

Åland har under 2024 fått en ny nationalkommission med ett fyraårigt mandat. Åland fortsätter att upprätthålla de åländska nätverken och kontaktytorna internationellt samt att öka synligheten och kunskapen om Åland och dess särskilda villkor i det internationella samfundet.

Utkast till Ålands första Unescostrategi har tagits fram. Tack vare lång erfarenhet av självstyrelse, internationella avtal och speciella säkerhetsarrangemang har Åland möjlighet att bidra till det globala fredsfrämjandearbetet bland annat genom sitt engagemang i Unesco. Åland och Ålandslösningen är ett exempel på ett framgångsrikt beslut av Nationernas Förbund. Ett mål är att lyfta upp och få med Ålands exemplet på Unesco's internationella register över världsminnen som uppmärksammar det skrivna kulturarvet.

En landskapslag om Ålands Unesco-kommission, som reglerar tillsättandet av kommissionen och dess uppgifter håller på att utarbetas. Syftet med förslaget är att, i enlighet med artikel VII i Unescos stadga, samordna de viktigaste åländska myndigheter, institutioner, organisationer och andra sammanslutningar som arbetar med undervisning, vetenskap och kultur.

Ålands lagting har liksom Finland ratificerat både Haag konventionens första och andra protokoll. Arbetet med Haagkonventionen har varit i fokus under året med anledning av att de nordisk-baltiska kulturministrarna mötes i Stockholm där Åland deltog. Agenda för motet var "Protect culture and cultural heritage in the event of a crisis". Åland lyfte vid mötet fram vikten av Unesco's arbete samt betydelsen av arbetet med Haag

konventionen (1954 och 1999.) Vid det mötet antogs en deklaration som lyfter vikten av ett fritt och levande kulturliv för att upprätthålla motståndskraftiga och demokratiska samhällen. Där hög prioritet för att skydda kulturarvet och upprätthålla kulturella aktiviteter i händelse av kris betonades.

Inom ramen för Sveriges ordförandeskap inom Nordiska ministerrådet anordnade också Riksantikvarieämbetet en konferens på samma tema där Åland blev inbjudna att hålla ett anförande.

5.9. Arkivväsendet och e-arkiv

Enligt den åländska arkivlagstiftningen ska det material som skapas hos riksmyndigheterna men som hänför sig till Åland arkiveras i landskapet. I den analoga miljön är detta material lätt urskiljbart men i den digitala miljön finns det lagrat i samma databaser som rikets material eller som pappersutskrifter hos Ålands landskapsarkiv. Standarden för digital arkivering i riket är Säkhe2, vilket innebär att de system som byggs upp på rikssidan är förberedda för att exportera information i detta format, motsvarande gäller ett flertal av de system som används av en del åländska kommuner.

Arbete pågår inom landskapsregeringen för att finna en lösning för e-arkivfunktionen på Åland för elektroniskt material som är framtaget av både åländska och riksmyndigheter och som beaktar åländsk självstyrelsepolitisk lagstiftning. Som ett första steg handlar det närmast om att hitta en lösning som kan betecknas som mellanarkiv.

Under 2024 har en arbetsgrupp utrett frågan huruvida landskapsregerings ärendehanteringssystem W3D3 har funktionaliteten att mellanarkivera den elektroniska informationen i samma format som riksmyndigheternas material. Utredningen visade att så inte är fallet och att landskapsregeringen behöver ett annat ärendehanteringssystem som också kan fungera som ett mellanarkiv enligt ovannämnda förutsättningar. Arbetet med att byta ut ärendehanteringssystemet har påbörjats. I slutet av 2024 tillsattes en ny arbetsgrupp för att utreda frågan kring överföringen från mellanarkiv till ett elektroniskt slutarkiv och som kan arkivera material från både de åländska och riksmyndigheterna.

6. Frågor inom infrastrukturavdelningens förvaltningsområde

6.1. Nationalitetsmärke på registerskyltar

Enligt artikel 37 i Konventionen om vägtrafik (den s.k. Wienkonventionen) från den 8 november 1968, ska på varje motorfordon i internationell trafik – förutom registreringsnummer – baktill visas nationalitetsmärke för den stat i vilken fordonet är registrerat. Åland har behörighet när det gäller registerskyltar, fordonsregistret och vägtrafik. Åland har dock inget eget nationalitetsmärke, även om Åland har infört Wienkonventionens bestämmelser om nationalitetsmärke i 39 § landskapslagen (1993:19) om besiktning och registrering av fordon.

Landskapsregeringen beslöt i maj 2024 att föreslå för kommunikationsministeriet att ministeriet ska fatta beslut om att det nationalitetsmärke som anges i konventionen om vägtrafik för motorfordon som är registrerade på Åland ändras till "AX", och att ministeriet ska underrätta FN:s generalsekreterare om detta. Statsrådet publicerade i december 2024 ett lagstiftningsprojekt som gäller ibruktagande av nationalitetsmärket AX på åländska registreringsskyltar. Projektet förverkligas genom en statsrådets förordning om ändring av förordningen om bringande i kraft av konventionen om vägtrafik. Lagstiftningsprojektets syfte är att genomföra den begäran som landskapsregeringen lämnade till kommunikationsministeriet och målet är att sända en underrättelse till FN:s generalsekreterare och att vidta behövliga nationella åtgärder. Under januari hölls remissförfarande om kommunikationsministeriets promemoria om underrättelse om nationalitetsmärket i internationell trafik på fordon som är registrerade på Åland, och landskapsregeringen gav ett utlåtande där man omfattade promemorians och förordningsutkastets förslag. Planen är att Finland genomför notifieringen (i enlighet med artikel 46 stycke 3 i och annex 3 i konventionen om vägtrafik) till FN under våren 2025 och innan sommaren tar beslut om ändringarna i rikets förordning om bringande i kraft av konventionen om vägtrafik.

6.2. Sjöfartens införlivande i EU:s utsläppshandelssystem

Sjöfartens införlivande i EU:s utsläppshandelssystem

Den lagstiftning som för närvarande reglerar utsläppshandeln på Åland är landskapslagen (ÅFS 2009:31) om tillämpning i landskapet Åland av riksförfattningar om utsläppshandel samt landskapsförordning (ÅFS 2012:67) om tillämpning i landskapet Åland av riksförfattningar om utsläppshandel. Närmare bestämmelser mellan riket och landskapet gällande fördelningen av utsläppsrätter och annan förvaltning föreskrivs genom

överenskommelseförordning (ÅFS 2021:144). Finlands riksdag antagit en ny utsläppshandelslag. Rikets nya utsläppshandelslag innebär att den äldre utsläppshandelslagstiftningen har upphört att gälla i riket och därför har landskapsregeringen gett ett förslag om ny blankettlagstiftning till lagtinget med målsättningen att sätta i kraft rikets nya utsläppshandelslag. Även gällande landskapsförordning på området behöver upphävas när den nya landskapslagen är i kraft. Gällande överenskommelseförordning har automatiskt upphävts genom att riket upphävt den gamla utsläppshandelslagen, och därmed behöver en ny framarbetas tillsammans med arbets- och näringsministeriet och kommunikationsministeriet parallellt med lagstiftningsprocessen.

Ålandsdelegationen har prövat om utsläppshandel inom handelssjöfarten är rikets eller landskapets behörighet i sitt utlåtande daterat den 15 februari 2023 och det senaste utlåtandet daterat 20 december 2024. Ålandsdelegationen har konstaterat att den planerade utvidgningen av utsläppshandeln främst berör natur- och miljövården och således utgör landskapsbehörighet och att behörigheten omfattar rederier med hemort i landskapet. Landskapsregeringen anser även att Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2015/757 om övervakning, rapportering och verifiering av koldioxidutsläpp från sjötransporter (MRV-förordningen) till stora delar faller inom åländsk behörighet, dock har behörighetsfrågan vad gäller MRV-förordningens bestämmelser inte behandlats i lagstiftningskontroll eller av Ålandsdelegationen.

Fördelning av utsläppshandelsintäkter mellan riket och Åland

Enligt tidigare överenskommelseförordningar gällande utsläppshandeln (varav den senaste är från 2021) har landskapets andel av den totala kvantiteten utauktionerade utsläppsrätter bestämts på samma sätt som Finlands andel av de utsläppsrätter som auktionerats ut av samtliga medlemsstater och andelen har därmed baserats på åländska industriella anläggningars andel av utsläpp i Finland. Fördelningen av de utsläppshandelsintäkter som tillfaller Finland har bedömts vara en gemensam åtgärd enligt 59b § självstyrelselagen. Sett ur nationen Finlands perspektiv utgör sjöfarten en relativt begränsad del av de finska intäkterna, men då sjöfarten är en mycket stor del av den åländska näringen och även av Finlands sjöfart som helhet anser landskapsregeringen att sjöfartens införlivande i utsläppshandelssystemet ska beaktas i intäktsfördelningen mellan riket och Åland, även om inte grunderna för fördelningen av auktionsintäkter ändras mellan medlemsländerna. Arbets- och näringsministeriet har dock ansett att fördelningen av intäkterna inte längre ska följa tidigare praxis, utan bör anses vara fördelade genom det årliga avräkningssystemet.

Ålandsdelegationen bedömde i sitt senaste utlåtande från 20 december 2024 att det inte finns skäl att frånga den praxis som har byggts upp gällande fördelningen av gemensamma resurser och hur man tillämpar 59b § i självstyrelselagen.

Frågan om fördelning av en gemensam resurs eller nationell andel i form av finansiering som genereras genom EU-reglering mellan Finland och Åland har sedan EU-medlemskapet 1995 följt samma princip. Huvudprincipen har varit en proportionerlig fördelningsnyckel för näringsgrenar eller befolkningsandel för generella åtgärder. Aktuella fördelningsnycklar är inom jordbruket 0,87 % (dvs att Åland erhåller 0,87 % av Finlands intäkter), fiskerinäringen 5,75 % samt för generella åtgärder som kan innehålla exempelvis regionalpolitisk sysselsättning, kompetens, entreprenörskap och integration har befolkningsandelen tillämpats som för närvarande är 0,55 %. Fördelningen av medel från fonden för återhämtning och resiliens utgick från 0,55 %.

Landskapsregeringen anser att fördelningen av utsläppshandelsintäkterna mellan riket och Åland på ett rättvist sätt ska beakta den handelssjöfart med Åland som hemort och som deltar i utsläppshandeln. Infogandet av sjöfarten i utsläppshandelssystemet medför betydande konsekvenser för det åländska samhället. De auktionsintäkter som tillfaller Åland kommer att användas till något av de ändamål som nämns i utsläppshandelsdirektivet.